

Запропонована наукова розвідка не претендує на остаточне з'ясування поставлених у ній проблем, а є лише спробою вивчити їх у зазначеному на початку статті контексті й спонукати інших дослідників до ширшої наукової дискусії. Адже, безумовно, постать В. Липинського викликає величезний інтерес, а історія його діяльності та спадщина набуває неабиякої актуальності сьогодні, коли Україна вкотре за свою історію опинилася на переломному етапі державного будівництва.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Галушко К. Парадокси консерватизму В'ячеслава Липинського // Київська старовина. – 2001. - №3. – С.119-126; 2. Гирич І. Вячеслав Липинський – узаasadновач української державницької ідеї // Історія в школах України. – 2005. - №8. – С.45-50; №9. – С.44-46; 3. Масненко В. В. Липинський і М. Грушевський: харизматична модель в українській історичній думці 1920-х років // Сучасність. – 2001. - №3. – С.98-113; №4. – С.88-106; 4. Масненко В. Роль В.Липинського у становленні державницького напрямку української історіографії // Молода нація: Альманах. – 2002. - №2. – С.7-12; 5. Осташко Т. Суспільно-політична діяльність Вячеслава Липинського на тлі його листування / У кн. В.Липинський. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія «Архів». Листування / Ред. Я. Пеленський, р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т.1. (А-Ж) – К.: Смолоскип, 2003. – 960 с. – С. 119-152; 6. Гошуляк І. П'ять уроків В'ячеслава Липинського // Віче. - 2003. - №9. – С.141-152; 7. Турченко Ф., Заліська Н. В'ячеслав Липинський – ідеолог української демократичної хліборобської партії // www.ukrterra.com.ua/ chronology/10/turchenko_zalisk.htm.; 8. Соловей Д. Розгром Полтави. Спогади з часів визвольних змагань українського народу. 1914-1921. – Полтава: Криниця, 1994. – 192 с.; 9. Дашкевич Я. Хам чи Яфет. Липинський і українська революція // Україна: Наука і культура. – Вип. 29. – К., 1996. – С.32-39; 10. Кочерга Н. К., Ревергук В. Я. Вячеслав Липинський на Полтавщині (жовтень 1916 – вересень 1917) // Філософські семінари. Випуск 6. Матеріали наукового семінару «В'ячеслав Липинський: між історією і сучасністю». До 125-річчя з дня народження В'ячеслава (Вацлава) Казимировича Липинського (17 квітня 2007 року) – Полтава: ПолтНТУ, 2007. – 125 с. – С. 23- 26; 11. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). – Ф.П-17. – Оп.1. – Спр. 34-а; 12. ДАПО. – Ф. 1057. – Оп. 1. – Спр. 6.; 13. Статистичний справочник по Полтавській губернії на 1918-19 рр. – Полтава: Тип. Т-ва Печатного Діла, 1919. – 287 с.; 14. Пятая подворно-хозяйственная перепись в Полтавской губернии 1917 года. – Полтава: Тип Т-ва Печатного Дела, 1917. – 317 с.; 15. Статистический справочник по Полтавской губернии на 1915 год. – Полтава: Тип Т-ва Печатного Дела, 1915. – 387 с.; 16. Вісник Лубенського громадського комітету. – 1917. – 6 липня; 17. Шемет С. До історії Української демократично-хліборобської партії // Хліборобська Україна. – Відень, 1920. – 36. 1. – 127 с.; 18. Нарис Української демократичної хліборобської партії // Українські політичні партії кінця ХІХ – початку ХХ століття: програмові і довідкові матеріали / Упоряд. В.Ф. Шевченко та ін.. – К., 1993.- 456 с.

О.О. Приймак

В. К. ЛИПІНСЬКИЙ ПРО РОЗБУДОВУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Наукова спадщина видатних українських науковців та їх національні позиції викликають закономірний інтерес у сучасній історіографії. Дослідники пов'язують ці питання з аналізом розбудови держави. У цьому контексті значної уваги заслуговують погляди В.К. Липинського. До його ідей про національну державу як сенс історичного розвитку зверталися Р. Залуцький, Б. Ганцаж, К. Галушко, О. Любовець, Ф. Турченко, Ю. Тимошенко. Вони аналізують його державотворчі, національні погляди, їхнє значення для сучасної України та можливість практичного застосування. Проте не можна вважати проблему вичерпною.

З огляду на це визначилась мета даної статті: розкрити сутність поглядів науковця на створення української національної держави.

Важливе значення при вивченні цього питання мають праці В.К.Липинського «Листи до братів – хліборобів» та «Релігія і церква в історії України». Вони присвячені вивченню національних, державних питань, визначенню ролі релігії у ставленні до держави, нації й суспільства.

Особливу увагу В.К.Липинський звертав на тісний взаємозв'язок між нацією і державою та стверджував неможливість існування держави без нації й нації без держави. Тому необхідною умовою створення єдиної могутньої української держави, на його думку, була об'єднана нація. Під нацією він розумів постійних мешканців української території. Причому цікавим є те, що дослідник не диференціював представників української нації за релігійним, етнічним або соціальним становищем. Єдиною головною умовою, яка єднала, було бажання працювати на користь обраної нації. Процес об'єднання нації не може відбутися без введеного В.К. Липинським поняття «територіального патріотизму», який передбачав сприяння розвитку власної території на основі солідарності всіх її мешканців. Умовою його реалізації є об'єднання етнічної території українських земель. «Метою нашою єсть об'єднання в українським одним державним організмі всіх тих земель

наших, де тепер в межах російської і австрійської держав живе суцільною масою народ український» [7. с. 192].

Не менш важливу роль в національному об'єднанні, на думку В.К. Липинського, відіграє релігія, яка є невід'ємною частиною історії українського народу. У цьому питанні В.К. Липинський не намагався підмінити ідеологію релігією. Він навпаки застерігав проти релігії, пристосованої до політичної кон'юнктури. В.К. Липинський пропонував справжню віру, що пронизує найвищі вартості й цілковито визначає їх духовний пріоритет. Окрім цього, дослідник вважав, що релігія може об'єднати різні політичні сили в одну, яку треба буде спрямувати на боротьбу за об'єднання нації.

В.К.Липинський визнавав право кожної нації на самовизначення. Український народ повинен користуватися на своїй землі всією повнотою суверенних прав. Ідея суверенітету має велике значення у поглядах В'ячеслава Липинського. «Історія наша учить нас, – зазначає автор, – що повним національним життям жив наш народ тільки тоді, коли він користувався на своїй землі повнотою своїх суверенних прав (Держава Київська), або ж після втрати своєї державності, тоді, коли в ньому зі стихійною силою прокидались змагання до повернення цих утрачених прав (Козаччина)» [4. с. 175].

У своїх роздумах В.К. Липинський доходить висновку, що також об'єднанню української нації буде сприяти вироблення такої національної ідеї, яка пропагувала національний суверенітет держави. «Українська національна ідея тільки тоді в силі оживити собою українську етнографічну масу, – підкреслює науковець, – коли вона йде поруч з ідеєю суверенітету українського народу, коли вона кличе до повного національного визволення і на місце рабської служби чужим державним організаціям ставить змагання до створення власної держави» [8. с. 178].

У процесі національної консолідації значну роль відіграє визначення провідної верстви, яку В.К. Липинський бачив у хліборобському класі. Під поняттям хліборобського класу він розумів групу родин, що мають власну землю й самі її обробляють. Класова свідомість визначається тут «способом хліборобської продукції», основною ознакою якої є індивідуальна здатність хлібороба отримувати якнайбільше хліба з власної ділянки. Кількість землі та форма праці в класовій свідомості хлібороба не мають вирішального значення. Наявність матеріального розшарування – це внутрішня справа класу. Усунення цього розшарування є завданням майбутньої аграрної реформи й аграрного законодавства хліборобської держави. Аграрною реформою передбачалось створення національного земельного фонду, що формувався шляхом конфіскації «казених» земель, земель урядовців, монастирських наділів та викупу державою приватних земель. Створений у такий спосіб земельний фонд повинен був ділитись на хутори, мала враховуватися якість землі та спеціалізація району. Ці хутори передавались у спадкову (без права розподілу) оренду селянам, які її оброблятимуть. На розвиток господарства держава гарантувала селянам довгострокові позики, поручительство за які покладалось на сільськогосподарські чи кооперативні товариства, до яких вони належали. Орендна плата формувалась з урахуванням якості землі та її рентабельності [4. с. 131]. Мета реформи – забезпечити підтримку провідної верстви, яка мала поєднати в собі молоду енергію українського селянства з державницькою мудрістю нащадків гетьманських і старшинських родів.

Крім хліборобського класу, велике значення у державотворчих та національних процесах має національна аристократія, склад якої не обмежується тільки старою родовою аристократією у звичайному значенні цього слова. Під цим терміном В.К. Липинський розуміє «найкращих в даний історичний момент серед нації людей, що є організаторами, правителями та керманічами нації» [2. с. 131]. Національна аристократія, за В.К. Липинським, не є соціально замкненою й поповнюється кращими представниками з усіх класів. Головним її завданням є створення національної держави.

Розмірковуючи над формою державного устрою, В.К. Липинський доходить висновку, що найбільш притаманною для України є «дідична», тобто спадкова монархія [5.С.167]. На доказ цього він наводить такі аргументи: серед українського народу були сильні козацькі традиції, в тому числі й гетьманські; тільки гетьман, стоячи над суспільними верствами, міг би об'єднати заради української національної ідеї; тільки гетьманська традиція могла легітимізувати нову владу.

Обґрунтовуючи національно-державні традиції інституту гетьманства, він доходить висновку, що виборність і залежність від інших держав є небезпечною для розвитку нації. Для того, щоб уникнути внутрішньої боротьби серед українських монархістів, В.К. Липинський вважав необхідним персоніфікувати монархічну особу. В умовах розгортання революційних подій, сучасником яких він був, такою особою постав Павло Скоропадський як представник давнього гетьманського роду.

Отже, за В.К.Липинським, розбудова України не могла відбутися без об'єднання нації, виділення національної аристократії та введення конституційної монархії у вигляді спадкового

гетьманату як форми правління.

Вивчаючи державотворчі процеси в історії українського народу, розмірковуючи над причинами тривалої відсутності держави, В.К. Липинський дійшов висновку про дію «статичних» і «динамічних» причин.

«Статичні», тобто незмінні причини, на думку науковця, залежать від місця розташування території української держави та її національних особливостей. Це геополітичне положення України, природні умови, відсутність національної єдності, національний менталітет.

Геополітичне положення України, на погляд дослідника, є «найгіршим у Європі». Оскільки держава знаходиться між «Азією і Європою», тобто просторі між «візантійською та римською культурами». Таке розташування зумовило двоїстий образ України: її політичні та культурні коливання між Сходом та Заходом. Наслідком таких різноспрямованих тяжінь стала помітна різниця між окремими регіонами держави [3. с. 64].

Однак В.К. Липинський розумів, що Україна поєднає в собі риси Сходу і Заходу зовсім не в тривіальному «євразійському» сенсі. Релігійними війнами XVII – XVIII століть Захід розпочав грандіозний шлях до розподілу властей і інституцій; спочатку – відділення релігійних, тобто ідеологічних і церковних проблем від державних, потім відділення держави від «громадянського суспільства». Схід же намагався утримати суспільне життя під опікою держави. Практична формула російського царизму «самодержав'я, православ'я, народність» є втіленням цієї ідеї [9. с. 338].

Як прибічник європейського розвитку держави, В.К.Липинський вважав доцільним використати історичний державотворчий досвід поляків, які уособлювали Захід. Така орієнтація повинна була сприяти залученню України до європейських процесів, що вивело б державу на новий, більш якісний політичний, економічний і соціальний рівень розвитку. Однак це не означало розриву стосунків зі східними державами: «ми мусимо брати цивілізацію не тільки з Заходу, але політично оглядатися на Схід», – наголошував В.К. Липинський [6. с. 78].

Геополітичне розташування істотно впливає на державні, національні та культурні процеси країни. Вирішення геополітичної проблеми полягає у гармонійному поєднанні західних і східних традицій, для створення української могутньої держави.

З одного боку, сприятливі природні умови, позитивно впливаючи на розвиток господарства, призводили до зниження політичної, національної та громадської активності. З іншого боку, вони приваблювали на українську територію нових завойовників, яким «хлібороби» були не в змозі протистояти, а тому змушені були підкоритись. А відтак позбавлялись власної національної держави.

Етнічна неоднорідність притаманна Україні здавна. Це наслідок постійних кочових хвиль, перебування під владами Польщі та Росії, що зумовило відсутність національної єдності.

Специфіка національного менталітету теж є результатом міграції та асиміляції різних етнічних меншин. Характеру українців притаманна «надмірна емоційність». В.К. Липинський підкреслює схильність українців до романтизму. Романтичні настрої призводять до відсутності чітко визначених ідей та спонтанних, несформованих дій. Тоді, коли держава, на думку В.К.Липинського, може бути створена тільки ідеалістичними (від «ідеї»), переконаннями, бо саме ідеалістичним поглядам притаманна виражена сформованість ідеї, на здійснення якої спрямовані всі сили.

Означені «статичні» причини відсутності державності в Україні виявляються в напрямі з північного заходу на південний схід. Це пояснюється тим, що саме на північному заході виникли й розвивались Галицько-Волинське Князівство, Литовсько-Руське Князівство, а на Лівобережжі, Чернігівщині і північній Полтавщині – Гетьманщина. Найбільш "відсталими" в цьому питанні виявились степові чорноземні території.

«Динамічну» причину В.К. Липинський сформував як «неспроможність здобути та удержати на своїй землі свою власну владу і цю владу власними силами удержати» [2. с. 430]. Найбільш повно вона виявилась у непропорційному розподілі економічних і політичних сил, відсутності компромісу між старою і новою елітою, великій кількості пасивних мас та відсутності економічної й ідеологічної підтримки політиків.

Дію «динамічної» причини В.К. Липинський пояснює через поняття «войовників – продуцентів» (селяни, робітники) і «войовників – непродуцентів» (політики). Непропорційний розподіл цих двох основних соціальних типів: «на зразок войовника – продуцента» і «на зразок войовника – непродуцента», тобто економічних і політичних сил проявився у організації влади. Організувати владу на даній території може тільки «войовник – продуцент, войовник – осілий». Однак це відбудеться, якщо йому буде допомагати «войовник – непродуцент, неосілий». Оскільки останній нічого не виробляє, то він може цілком займатися політичними справами. Отже, створення

держави на окремій території може відбутися при умові наявності типу «войовника – продуцента» сильнішого від «войовника – непродуцента». При чому «войовник – продуцент» повинен захопити «войовника – непродуцента» до допомоги йому у здійсненні його «власно-державницьких хотінь». В історії української держави частіше було навпаки, коли тип кочового «войовника – непродуцента» (татари, козацька чернь) бував сильніше від «осілого войовника – продуцента». Це призводило до того, що в боротьбі за владу «кочовий войовник – непродуцент винищував осілого войовника – продуцента», що призводило до послаблення або зникнення державних процесів.

Відсутність держави була наслідком політичних непорозумінь між елітою попереднього режиму (консерватори) та представниками нової еліти (революціонери). Консерватори завжди не мали достатньо підтримки, щоб передати свої знання та досвід революціонерам. А революціонерам бракувало «політичної культури», щоб перейняти досвід консерваторів і разом збудувати державу. Подібні ситуації в Україні, з урахуванням романтичних настроїв, завжди призводили до революцій, які були спрямовані проти консерваторів на встановлення неприйнятної українському народу форми правління [2. с. 431]. Яскравим прикладом цього є невизнання революційними отаманами й інтелігенцією консервативної влади Гетьманату Павла Скоропадського. Внутрішня боротьба за владу між ними призвела спочатку до посилення впливу більшовиків, а потім – до знищення української державності.

Активна національна меншість неспроможна була подолати політичну й національну пасивність великої кількості українського населення [2. с. 432].

Липинський вважав, що політичні діячі, які борються за владу, повинні мати «матеріальну» та «моральну» підтримку, що виявляється в економічній та ідеологічній складовій. Але, як зазначав В.К.Липинський, в історії України цього ні разу не було. На доказ свого такого твердження він наводив приклад руїни козацької держави у XVII столітті та падіння Гетьманату у 1918 році [2. с. 436].

Подолання «динамічної» причини, на думку В.К. Липинського, може відбутися шляхом об'єднання українського народу навколо національної ідеї та вироблення відповідної системи національного виховання.

З огляду на аналіз поглядів В.К.Липинського, можна зробити висновок, про те що «статичні» причини є результатом впливу зовнішніх факторів, а "динамічні" – це наслідок відсутності єдності українського громадянства. Щільно пов'язані між собою, вони складають єдиний комплекс, що визначив розвиток державності в Україні.

Погляди В.К. Липинського на створення та розвиток української держави не втратили своєї актуальності й у наш час. Його ідеї «територіального патріотизму», потужного середнього класу та розуміння національної аристократії мають велике значення і для сучасної України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / За ред. Пеленського Я. – К.: Ін-т східноєвропейських досліджень НАН, 1995. – 470 с.; 2. Липинський В. Матеріали до програми (Української демократичної хліборобської партії). Передмова. Нарис до програми української демократичної хліборобської партії // Вячеслав Липинський : історико – політологічна спадщина і сучасна Україна: Матеріали міжнародної наукової конференції 2 – 6 червня 1992 р. у Києві, Луцьку, Кременці / За ред. Я. Пеленського. – 1994. – С. 253 – 266; 3. Липинський В. Релігія і церква в історії України. – Нью – Йорк, 1956. – 111 с.; 4. Труды Полтавской ученой архивной комиссии (1905 – 1917): Библиографический указатель / Сост. А.Б.Супруненко. – Полтава, 1991. – С.49; 5. Ганцаж Б. Збірник "Z dziejow Ukrainy" – генеза, конструкція, зміст, рецепція // Молода нація: Альманах. – К.: Смолоскип, 2002. С.16-36; 6. Залуцький р. Вячеслав Липинський і його відношення до українства // Вячеслав Липинський: історико – політична спадщина і сучасна Україна: Матеріали міжнародної наукової конференції 2-6 червня 1992р. у Києві, Луцьку, Кременці / за ред. Пеленського Я. – 1994. – С. 76 – 85; 7. Любовец О.М. Організаційне оформлення Української демократичної хліборобської партії та її програмові засади // Вісник Київського державного лінгвістичного університету / Гол. ред. Ю. І. Терещенко. – К.: КДЛУ, 2000. – Вип. 4. – С. 36-56; 8. Турченко Ф., Залська Н. Вячеслав Липинський – ідеолог Української демократичної хліборобської партії // Вячеслав Липинський: історико – політологічна спадщина і сучасна Україна: Матеріали міжнародної наукової конференції 2 – 6 червня 1992 р. у Києві, Луцьку, Кременці / За ред. Я. Пеленського. – 1994. – С. 171 – 180; 9. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – К., 2002. – 415 с.

Р.І.Встров, С.В. Зборець